

תמיד של שחר. הרי שאפי' ביום שיש בו מוסף היו מקדימים התמיד השכם בבוקר, וכיון שמוספים סמוכים לתמיד היו ג"כ עכ"פ בשעה שניה, ואיך משכחת מוספין בשש, על כרחך לענין סוף הזמן היא, וא"כ היאך מצינו מוספין כל היום.

ועל זה תירץ הר"ש דהתם מיירי בשבת, פירוש דהך שאמרו מוספין בשש היינו בשבת, ובאמת בכל יום שיש בו מוסף היה ראוי להתאחר בשחיטת התמיד עד סוף זמנו כדי לקיים דבר יום ביומו הנאמר במוספין דהיינו מאוחר, ולסמוך מוספין לתמיד ראוי להתאחר גם בתמיד, אבל מחמת שביום הכיפורים היה מוטל כל העבודות על כהן גדול ומפני חולשה דכהן גדול לא היו מספיק לגמור כל עבודת היום אם היו מתעצלים בשחיטת התמיד, לכן הוצרכו להקדים התמיד מאוד, וממילא להקדים גם המוסף כדי לקיים מלבד עולת הבוקר, דודאי יום הנאמר במוסף לא לעיכוב כתיב שאינו כשר בבוקר, אלא התורה נתנה רשות כל היום כדדרשינן בתמורה [י"ד ע"א] דבר יום ביומו מלמד שכל היום כשר, אלא למצוה מן המוכחר היו מאחרים היכי שאפשר, וביום הכפורים לא אפשר כנ"ל. וכן ברגלים אפילו למ"ד נדרים ונדבות אין באים ביו"ט מ"מ רבו הקרבנות מאד עולת ראייה ושלמי חגיגה, וכיון שאי אפשר להקדים שום קרבן קודם לתמיד של שחר היו מקדימין התמיד וגם המוסף, וכן בראשי חודשים מפני נדרים ונדבות, אבל בשבת שלא היה שום קרבן שאין נדרים ונדבות באים בשבת היו מקיימים מצוה מן המוכחר, והיו מוספין קרבים בשש וגם התמיד אחרו עד סוף זמנו. וזה כוונת רמ"א בס' רפ"א בהג"ה, ע"ש. והו' כוונת מהרש"א כאן בדברי התוס', והביא המהרש"א ראייה מפרק תמיד נשחט, וכוונתו דכשם שתמיד של בין הערבים היה חילוק בין ערב פסח שחל בשבת ובין ערב פסח שחל בחול, ובשבת היו מקדימין אותו מפני שלא היה אז נדרים ונדבות ובחול איחרוהו מפני נדרים ונדבות, הוא הדין בתמיד של שבת שברגלים היו מקדימין אותו מפני נדרים ונדבות, ולכן הקדימו גם המוסף, ובשבת שאין שם נדרים ונדבות היו מאחרין המוסף וגם התמיד. ודברי מהרש"א ברורים בטעמן, ובחנם תמהו עליו המג"א והפני יהושע.

ע"כ ת"ר כשחלה ר' אליעזר וכו' למדנו אורחות חיים ונוזכה בהם לחיי עוה"ב וגו'. הנה בשאלת התלמידים הללו שהם תלמידי אדם גדול ושאלו לרבהם להורות להם הדרך אשר ילכו בה, והיה זה בעת חליו אשר דאגו אולי המות יפריד ביניהם ולא יהיה שוב צד האפשר לשאול ממנו השגת השלימות, א"כ היה להם לשאול איך ישיגו השלימות היותר טוב ומוכחר, ולפי הנראה הם לא כן עשו רק ביקשו דבר שאינו שלימות האמיתי, כי השלימות האמיתי היותר מאושר הוא אשר יעשה האדם המעשה הטוב מצד שהוא טוב. והיותר מאושר גם מזה הוא שלא יעשה מצד המעשה רק מצד מי שצוה והזהיר על זה שהוא הבורא. אבל התלמידים הללו שאלו מפאת טובת עצמם והנאתם, שאמרו למדנו וכו' ונוזכה בהם לחיי עוה"ב, כאילו עיקר חפץ שלהם הוא לזכות חיי עוה"ב ואין עיקר תשוקתם למצוה רק לשכרה, והוא ההיפך ממה שארז"ל במס' עבודה זרה דף י"ט ע"א אשרי האיש וגו' במצותיו חפץ, אמר ר"א במצותיו ולא בשכר מצותיו, והיינו דתנן אל תהיו כעבדים

המשמשים על מנת לקבל פרס וכו'. ואיך השלמים הללו ביקשו על מנת לקבל פרס, שהרי אמרו ונוזכה בהם לחיי עוה"ב. וגם תשובתו של ר' אליעזר קשה, כי לפי הנראה הקדים כבוד בשר ודם לכבוד המקום, שהרי תחלה הזהירם הזהירו בכבוד חבריהם ובאחרונה אמר וכשאתם מתפללים וכו'. וגם סיום דבריו ובשביל כך תזכו לחיי עוה"ב, קשה על דבריו כל מה שהקשיתי על שאלתם. אמנם כאשר נדקדק עוד במאמר התלמידים שאמרו למדנו אורחות חיים ונוזכה בהם לחיי עוה"ב, בהם מיותר, ומה היה חסר באם אמרו ונוזכה לחיי עוה"ב.

אבל הכוונה בזה, דהא פשיטא דאורחות חיים הם דרך מפולש לחיי עוה"ב, ופשיטא שהעושה מצוה זוכה לעוה"ב. אבל יש הפרש, יש שאינו זוכה לעוה"ב כי אם אחר מותו, אבל יש מתקיים בו עולמך תראה בחיך. והוא, כי עיקר עוה"ב הוא ההשגה שנוזכה להשיג את בוראנו ולהתדבק בו, וכמאמר חז"ל [לעיל י"ז ע"א] עוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטורותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה, ועל זה קאמר בברכות שבתורת כהנים והתהלכתי בתוכם [ויקרא כ"ו, י"ב], ופירש"י שאטייל עמכם בגן עדן. והזוכה בעוה"ז לעשיית המצוה באהבה גמורה ובחשק נפלא הנה הוא מתדבק בשכינה. וזה מדרגה יותר גבוהה מעוה"ב עצמו, כי בעוה"ב יש קיבול שכר הזה אבל אין שם קיום המצוה, כי היום לעשותם ולא למחר, ובעוה"ז יש קיום המצוה וקיבול שכרה יחדיו מותאמים בזמן אחד, וזוכה זה בעוה"ז מה ששאר צדיקים זוכים לעוה"ב. ואולי זה כיון הפסוק ואוהביו כצאת השמש בגבורתו [שופטים ה', ל"א]. והנה צאת השמש בגבורה הוא לעוה"ב, כי אז יהיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה כאור שבעת ימים, ואמר ואוהביו זוכים בעוה"ז מה שזוכים שאר הצדיקים כצאת השמש בגבורתו דהיינו בעוה"ב. והנאני שמצאתי בתוס' במס' בבא בתרא דף ח' ע"ב בד"ה ומצדיקי הרבים, כתבו בהדיא דהך כצאת השמש היינו שמש שלעתיד לבוא דהוא שבעתיים כאור שבעת הימים.

והנה הדרך והאורח ההולך למחוז, אינו המחוז עצמו, כי דרך זה מהלך עד יבוא המחוז, וכשיבוא להמחוז שוב אינו נקרא המקום ההוא אורח. וכך אורחות חיים הוא הדרך המפולש ללכת בה לחיי עוה"ב, אבל עוה"ב עצמו הוא החיים האמיתיים בעצמו, ואינו נקרא אורחות חיים רק חיים נקרא, וקיום התורה והמצות המה נקראים אורחות חיים, אבל אכתי כיון שעשייתן בעוה"ז, כי היום לעשותם, ולכן אינן נקראים חיים רק אורחות חיים. וזה להמון בני אדם. אבל השרידים אשר דבר ה' קורא אליהם ועשייתם המצות באהבה גמורה, אלו במיתתן שהוא בעוה"ז שהוא עולם המות, כי אדם מיום שנברא עד יום מותו בכל יום הוא מת קצתו עד יום מותו או פוסק מלמות, ואלו העושים מאהבה במיתתן נקראים חיים, כי הם טועמים בעוה"ז מעין חיי עוה"ב בדביקתן בבוראם שזה עיקר חיי עוה"ב, ועל זה אמרו רז"ל [אבות פ"ד מ"ז] יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב.

והנה תלמידי ר' אליעזר הגדול רצו לזכות למדרגה הגבוהה הזאת, ולכן שאלו לרבהם ילמדנו אורחות חיים ונוזכה בהם לחיי עוה"ב, בהם דייקא, באורחות הללו עצמם דהיינו קודם שנגיע אל מחוז חפצינו דהיינו אחר המיתה, כי בעודנו

העליונים אשר בשמים ממעל והסתכלו במעשה מרכבה, והוא אורח חיים אבל מסוכן מאד, וארבע מגדולי התנאים נכנסו בפרדס ולא יצא מהם רק אחד בשלום [חגיגה י"ד ע"ב], ולכן אפילו גדולי התנאים הרחיקו עצמם מללמוד מעשה מרכבה.

והנה אלה הדרכים, הן הדרך להסתכל בבחינות הבריאה וחכמת הבורא בזה הוא מעשה בראשית, והן הדרך בשמים להסתכל במעשה מרכבה, כל אלה אורחות חיים הם לההולך בדרך ישרה בהם ושומר עצמו מלנטות אנה ואנה, אבל אינם בטוחים לזכות בהם לחיי עוה"ב, כי יש בהם כמה סכנות וברגע אחת הוא נופל בבירא עמיקתא. ולכן שאלו התלמידים מרבם למדנו אורחות חיים שנהיה בטוחים בהם שבודאי נזכה לחיי עוה"ב ולא נכשל בהם כלל. ועל זה השיבם רבם הזהירו בכבוד חבריהם, והוא על דרך שכתבתי שהזהיר להזהר בכבוד המקום שהוא רעין וריע אביך, והוא על פי שאמרו במשנה פרק ב' דחגיגה [י"א ע"ב] המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, וכל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם. ורבינו הגדול בפירוש המשנה משמעות לשונו דכל שלא חס על כבוד קונו אדלעיל קאי, שהמסתכל בארבע דברים אינו חס על כבוד קונו.

ולדעתי נרמז במשנה זו כת הפילוסופים וגם כת חסידי זמנינו שאומרים על עצמם שהמה בעלי קבלה. והנה המקובלים המה מסתכלים מה למעלה מה למטה, כי הם מתפארים בעצמם שע"י מעשיהם למטה המה יודעים מה נעשה בשמים ממעל. ועוד משתגעים יותר מזה שהמה מסתכלים ממש בתפלתם מה למעלה, ואף כי הם מסתכלים למטה וכיוצא בזה, דוברים עתק בגאותם מרבים דברי גזומא והבאי להגדיל עצמם בעיני ההמון, וסימן דלא ידע כלום שבוחי. וכת הפילוסופים המה מסתכלים מה לפניו ומה לאחור, ויש מהם שהמה נרחים מדחי אל דחי ומכפירה לכפירה עד שכופרים בחידוש העולם, וכן כופרים בחזרת העולם לתוהו כאשר יהיה רצון הבורא להחזירו לתוהו ובוהו, כי המה מסתכלים מה לפניו ואם אין העולם קדמון א"כ יש שינוי רצון בעת הבריאה, וכמו כן מה לאחור, כל זה נחשב להם שינוי רצון. וכמו כן קצת מהם כופרים בנתינת הדת, וקצת מהם שכופרים בשכר ועונש, והם אומרים עולם כמנהגו נוהג עולמי עד, ובאמת בניס סכלים המה ואי אפשר להם להשיג ידיעת הבורא בדרכים הללו, ואין אנו יכולים להשיג בזה מאומה, וגבהו דרכיו מדרכינו ואין ידיעתו כידיעתנו ולא מחשבותינו מחשבותיו.

ולכן התנא כאשר הזהיר לתלמידיו שילכו באורחות חיים הבטוחים ולא ילכו בדרכים המסוכנים המפולשים גם לדרכי מיתה, אמר הזהירו בכבוד הבורא, וכבודו הוא שלא תסתכל בארבע דברים הנזכרים, ובהו הזהירם להרחיק חקירת הפלוסופיא, וגם למנוע עצמם מלכוין בתפלות ובמצות רק לעשות הדברים לשמן לקיים ציווי הבורא.

ואמר ומנעו בניכם מן ההגיון, וראיתי שהכותב בעין יעקב כתב שאין לפרש הגיון היינו חכמת הגיון, שהרי היא חכמה מפוארה גם ללימוד התורה. ואני אומר ומה בכך שהוא שייך גם לחכמת התורה, כיון שעקרו מתחלה הוקבע לחכמה החיצונית ראוי להתרחק ממנה על דרך עת לעשות לה. ואני אומר ק"ו, אם מפני תרעומת המינין בטלו מלומר עשרת הדברות בכל יום, אף שהוא

מהלכים באורחות הללו בעשייתנו המצות בעוה"ז, באורחות הללו עצמם נזכה לחיי עוה"ב, שנזכה לעשות באהבה ובדביקות שנזכה בעשיית המצות עצמם שזה יהיה אצלנו חיי עוה"ב ממש. והשלם האמיתי הזה ר' אליעזר הגדול השיב, הזהירו בכבוד חבריהם. במס' שבת פרק כמה מדליקין [ל"א ע"א] במעשה דההוא גר שאמר להלל גייריני על מנת שתלמדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחת, והשיבו הלל מה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ופירש"י חברך ריעך וריע אביך אל תעזוב זהו הקב"ה וכו', ע"ש. וזהו ג"כ הכוונה כאן הזהירו בכבוד חבריהם, אמר כל קיום התורה והמצות שלכם לא תכונו לכבוד עצמכם לקבל פרס בעוה"ז או בעוה"ב, רק עיקר כונתכם יהיה להגדיל כבוד הקב"ה ולעשות נחת רוח לפני כסא כבודו שאמר ונעשה רצונו.

ואמר הזהירו, וכל לשון אזהרה בלא תעשה הוא, אמר לא מיבעיא קיום העשה שזה עיקר הדביקות והאהבה, שבכל מצוה מתדבק בקונו, ושכר מצוה מצוה היינו הדביקות שהוא עיקר השכר והוא עיקר קיום המצוה ע"ד שכתבתי למעלה. אלא אפילו הזהירות שלא לעבור על הלא תעשה לא תהיה הכוונה מיראת העונש, אם בודאי כי עונש הלא תעשה קשה מאד כל עבירה ועבירה לפי חומר הנושא, ויש חייבי מלקות וחייבי מיתה בידי שמים שהוא מיתת הנפש ויש חייבי כריתות שנכרתה הנפש משרשה, וכל אחת לפי חומרה, כך קשה הקליפה הנעשית מעבירה ההיא וכפי חומר העבירה כך תגבורת המחבל, והוא המענש לאחר מיתה, והמה הבנים משחיתים הבאים אח"כ אל הנשמה להשחית ולחבל ולקלע באבני הקלע בכף הקלע רחמנא יצילנו, עם כל זה אין זה עיקר לברוח מן העבירה מחמת היראה של העונש, אבל ראוי לברוח מהעבירה מיראה שהוא מתיירא שלא יופסק הדיבוק שבינו לבין קונו, כי ע"י העבירה הוא מתרחק מבוראו, וזהו העונש האחרון והנקמה גדולה שאין למעלה הימנה וכמ"ש רבינו הגדול בהלכות תשובה פ"ח הלכה ה' הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים וכו'. ולזה כיוון ר' אליעזר הגדול באמרו הזהירו בכבוד חבריהם, שכל מה שתזהרו יהיה לכבוד חבור ודבוק שיש לכם בהקב"ה, שישאר החבור קיים לעוה"ב ולא ינתק חבל של הקישור האמין הזה, וזהו הדביקות הגמור לאהבה את ה' ולדבקה בו.

עוד נלע"ד, למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לחיי עוה"ב. כי הנה כמה אורחות יש והמה אורחות חיים, אבל יש באורחות הללו כמה מכשולים בדרך, ומי שאינו יודע להזהר בנפשו הוא נופל במכמורות ובמהמורות ונהפכים לו אורחות חיים בדרכי מות. והנה דורות הראשונים וראשון לכולם אברהם אבינו, תחלת הכרתו האמונה האמיתית היה ע"י חכמתו, והסתכל בנפלאות הבורא בבריאה, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה כי אראה שמין מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים וגו' [תהלים ח', ד'], וכמה האריך בעל חובת הלבבות בשער הבחינה, וע"י עומק בחינתם בעיני הבריאה הכירו נפלאות הבורא והוסיפו אהבה על אהבתם ויראה גדולה מגודל רוממות הבורא. אבל בדורינו יש שע"י גודל עמקם בטבע הבריאה כחשו בבורא ומיחסים הכל אל הטבע, והכל אצלם בחיוב ובהכרח וכופרים בכל הניסים והנפלאות. וכמו כן דורות הראשונים התנאים השיגו השגה גדולה בעולמות

לדוד המלך תרעומת עליו על שקיבל הנשיאות ולא היה מזרעו, לכן בא חזקיה שהוא ממלכות בית דוד לקראתו. גם רמז בזה שאחר מותו לא ישיבו את בנו במקומו רק יחזור הנשיאות לזרע הלל שהוא מזרע דוד, ולכן אמר הכינו כסא לחזקיה מלך יהודה, והיינו כסא של הנשיאות.

שם הני י"ח כנגד מי א"ר הלל וכו', רב יוסף אמר וכו', אמר ר' תנחום וכו'. ויש לדקדק למה באוקימתא דרב יוסף אמר בלשון רב יוסף אמר, שהוא לשון פלוגתא דפליג על טעמיה דרב הלל, ובאוקימתא דר' תנחום אמר ר' תנחום, שמורה שאינו בא לחלוק על טעמים ראשונים. ואם יש לומר דהא והא איתא דכנגד אזכרות וגם נגד חוליות תקנוהו, א"כ גם באוקימתא דרב הלל ואוקימתא דרב יוסף נמי נימא דהא והא איתא וכנגד הני והני תקנוהו. ונראה דהך דרב הלל ודרב יוסף המה סתרי אהדדי, ואי הא איתא ליתא להאידיך, דבהבו יש י"ח שמות הוי' ממש, ועם שם אל שבאל הכבוד הם תשטר, ובק"ש ליכא שמות הוי"ה רק אחד עשר, רק בצירוף שאר שמות הם י"ח, וא"כ איך נוכל לקיים תרומיהו ולמחשב י"ח אזכרות בק"ש וי"ח אזכרות במזמור הבו, וממ"נ או בחד מיותר או בחד חסר, ולהכי על כרחך פליגי דמר חשיב רק שם המיוחד ומר חשיב גם שאר אזכרות.

רש"י ד"ה מההגיון, לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא. נלע"ד משום שלימוד המקרא גם האפיקורסים לומדים בשביל הלשון כמו שלומדים שאר לשונות, ואם לא תשגיח על בנך בילדותו רק על לימוד המקרא, יכול להיות שתקח לו מלמד אחר משלהם כי גם הם יודעים ללמדו, ומתוך כך בנך נמשך אחריהם גם בדיעות נפסדים. ובפרט בזמנינו שנתפשט התרגום אשכנזי וזה מושך לקרות בספרי הגוים כדי להיות בקי בלשונם, ולכן הזהיר מזה, אבל חנוך לנער על פי דרכי התורה והושיבם בין ברכי תלמידי חכמים, גם בילדותם בלמדם מקרא קח לו מלמד תלמיד חכם וירגילו תיכף גם במשנה וגמרא. והרבה יש להוכיח על זה בדורינו שפשטה המספחת מאד, ומן השמים ירחמו.

דף כ"ט ע"א חוץ מימות הגשמים וכו'. הקשה אחד מן התלמידים א"כ לעיל דף ט"ז

ע"א דרמי אהדדי ברייתא דתניא מתפללים י"ח והתניא מעין י"ח, למה לא משני כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים, וכולהו אליבא דרבן גמליאל, ולפועלים הקילו בימות החמה אבל בימות הגשמים אפילו לפועלים לא הקילו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים. ונראה דלפועלים גם בימות הגשמים היה להקל למכללה בשומע תפלה, דפועלים אפילו לכתחלה לא גריעי משאר כל אדם בטעה, דמשני טעה שאני. והא דלא משני דהא דתנן שמונה עשר היינו במוצאי שבת מפני הבדלה. נראה דלא שייך פועלים במוצאי שבת, שאין דרך לשכור פועלים לעשות מלאכה בלילה. ועיין בדברינו לקמן דף ל"ב ע"ב [ד"ה אלא].

שם בצבור מ"ט וכו'. והא דלא פריך אי הכי גבורות גשמים נמי לא נחזירה שישמע הש"צ. נראה דאיכא לאוקמי ביום ראשון של פסח דהיחיד מזכיר גבורות גשמים והש"ץ אינו מזכיר.

תוס' ד"ה ונכללה בהבינו וכו', וי"ל וכו'. נראה כוונתם דמה דאמרין דבתחלת צלותא לא מטרד,

מצוה רבה לזכור מעמד הר סיני בכל יום אפ"ה בטלואו מפני תרעומת המניין. חכמת הגיון שממשיך אחריו לימוד הפלוסופיא שמזה ממשיך מדחי אל דחי לדחות כל דת התורה, ק"ו שיש להתרחק מזה ומכל הקרוב לזה שימצא ושימצא דשימצא. ולכן לעשות הרחקה יתירה מהפלוסופיא האלהית הזהיר ר' אליעזר הגדול מנעו בניכם מן ההגיון. אך כדי לחוש ג"כ על התורה שידריכו בניהם בלימודים אמיתית ושלא לשגות בדרכי ההטעה שזה עיקר פעולת ההגיון, נתן להם עצה הגונה, הושיבם בין ברכי תלמידי חכמים ומהם ישמעו אופני הלימוד בתורה וסברות הישרות ונכונות והם יורו להם הלימוד הנכון. ולהרחיקם מן הפלוסופיא הנזכרת, אמר מנעו מן ההגיון. ולהרחיקם מן כת המקובלים שלא יכוונו בתפלתם רק פירוש המלות, הזהירם ואמר וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים, לומר להם שלא יכוונו לשום מדה וספירה רק דעו לפני מי אתם עומדים, והוא מקור שממנו מקבלים כל אחד שפעו, והוא ישפיע לכל מדה נכונה בחסדו ובגבורתו וברחמיו, אבל אתם לא תכוונו רק אליו לבד ולא תדעו דבר רק לפני מי אתם עומדים. ובשביל כך שתשמרו עצמיכם מדרכים המסוכנים ותלכו בדרך בטוח, בודאי תזכו לחיי עוה"ב, כי אין כאן שום מכשול, ולא תדאגו שתקבלו חלילה איזה עונש על שאין אתם מתפללים עפ"י סודות כמו שמדמים חסידי הזמן, לא כן הוא ואין כאן עונש, ואדרכה תקבלו שכר על הפרישה, כי בשביל כך תזכו לחיי עולם הבא.

שם למדנו וכו' ונזכה בהם לחיי עוה"ב. הנה לעיל כתבתי דרך דרוש, ואמנם בדרך קצרה נלע"ד שלא בשביל קבלת פרס הם מבקשים חיי עוה"ב, רק לכבוד רבם אמרו זה להורות כי קשה בעיניהם פרידתו מהם שלא יזכו שוב לקבל פניו. ואמנם זאת היא קצת נחמתם אולי יזכו לקבל פניו בעוה"ב, ואמרו לו שזה ודאי הוא שהוא מזומן לחיי עוה"ב, ובקשו ממנו ילמדנו אורחות חיים שגם הם יזכו לחיי עוה"ב ויקבלו פניו שם.

שם הזהירו בכבוד חבריכם. לעיל [ד"ה והנה תלמידין] פירשנו שחבריכם קאי על הקב"ה, ואמנם אין הדבר יוצא מידי פשוטו ובודאי גם על חבריכם ממש ג"כ כיוון ר' אליעזר הגדול. ונלע"ד על פי דאמרין לעיל דף י"ב ע"א שהעושים שלא לשמה נוח לו שלא נברא, וכתבו רש"י ותוס' דהיינו בלומד לקנטר אבל בלומד שיקראו רבי על זה אמרו מתוך שלא לשמה בא לשמה. וזהו כוונת התנא כאן הזהירו בכבוד חבריכם, ואם אתם נוהרים בכבודם בודאי שלא תלמדו לקנטר אותם, ואז בודאי תזכו לחיי עוה"ב, שאפילו אם יהיה תחלת כוונתכם שלא לשמה תבואו לעשות לשמה ותזכו לחיי עוה"ב. ובזה ניחא מה שהקדים מעשה דר' אליעזר למעשה דר' יוחנן בן זכאי, והרי מעשה דריב"ז קודם, שהרי ריב"ז הוא רבו דר' אליעזר. ולפמ"ש ניחא, דמעשה דר' אליעזר שייך לדלעיל לתפלת ר' נחוניא בן הקנה שלא יכשלו חברי ואשמח בהם, והלומד לקנטר ודאי ששמח בכשלון חבריו.

שם והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה. נלע"ד שבא לקראתו מלך ממלכי בית דוד, לפי שהלל היה מזרע דוד משפטיה בן אביטל, ועיין בכתובות דף ס"ב ע"ב, ומיום שקיבל הלל הנשיאות לא פסק מזרעו, ואמנם רשב"ג נהרג בעשרה הרוגי מלכות, ובנו ר"ג שהוא ר"ג דיבנה קטן היה אז, וקיבל ר' יוחנן בן זכאי הנשיאות. ולהראות לו שאין